IRCICA
RESEARCH CENTRE FOR ISLAMIC HISTORY, ART AND CULTURE

INTERNATIONAL UNIVERSITY OF SARAJEVO

# BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ

Beşinci Uluslararası Kongresi Tebliğleri
Mayıs 2015, Saraybosna

Proceedings of the Fifth International Congress on

# ISLAMIC CIVILIZATION IN THE BALKANS

May 2015, Sarajevo

İstanbul 2018

# HÜSREV PAŞA'NIN BOSNA VALİLİĞİ ve FRANSA'NIN RUS-SIRP İTTİFAKINA KARŞI 1807'DE BOSNA-HERSEK'İN ORTAK HAREKÂT ÜSSÜ YAPILMASI TEKLİFİ

Yüksel Çelik*

II. Murat (1421-1451) ve II. Mehmed (1451-1481) devrindeki fetihlerle büyük bölümü XV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine giren Sırp toprakları müstakil bir eyalet olarak teşkilatlandırılmıştı.[1] Sırbistan'daki Osmanlı idarî sistemi, Avrupa'nın henüz derebeylik rejiminden kurtulamadığı bu devirde, görece daha adil ve sağladığı imtiyazlar bakımından da oldukça cazipti. Osmanlı hâkimiyetinin sağladığı emniyet, istikrar, iktisadî refah ile din ve vicdan hürriyeti, Sırpların tâbi oldukları devlete sadakatle bağlanmalarını temin etmişti. Bu şartlar çerçevesinde Osmanlı idaresinde yaşayan Sırplar arasında, XVIII. yüzyılda bir takım kıpırdanmalar meydana gelmişse de bunlar devleti zora sokacak isyan hareketlerine dönüşmemişti.[2]

Osmanlı Devleti'nin önceki devir ve devletlere nazaran Balkanlar'da tesis ettiği bu ileri düzen XVIII. yüzyıldan itibaren mağlubiyetlerle neticelenen müteselsil savaşlarla çatırdamaya başlamış, bölge uzun süre Rusya ve Avusturya ile yapılan savaşlara sahne olmuştu. Sırpların bir kısmı bu kargaşa döneminde Habsburg İmparatorluğu'nun sınırları içindeki Voyvodina'ya göçtüler. Avusturya'nın bu tehcirden maksadı on kadar farklı etnik grubu bir araya toplayarak burayı Osmanlı Devleti'ne karşı tampon bölge daha doğru bir ifadeyle kendi halkından olmayan tabii bir siper haline

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi.

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara 1988, s. 412 vd; c. II, s. 13-21.

2 *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, İstanbul 1962, s. 2858; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara 1988, s. 103.

getirmekti.[3] İşin içyüzünün farkında olmayan Sırplar iltica ettikleri devlete vefa borçlarını ödemek amacıyla Avusturya saflarında Osmanlı Devleti'ne karşı savaştılar.[4] Yine bu dönemde Ruslar ve Avusturyalılar, Osmanlı Devleti'ni içerden zayıflatmak amacıyla, Sırplar arasında dinî argümanları da öne çıkararak milliyetçi fikirleri yaymaya özellikle gayret gösterdiler.

1797'de Campo Formio Antlaşması'yla siyasî-askerî anlamda Kıta Avrupası'nda mutlak üstünlüğünü kabul ettiren Fransa bir yıl sonra Mısır'ı işgal girişiminde başarısız olunca Avrupa ve Balkanlar'daki dengeler değişti. Bu esnada Osmanlı Devleti'nin müttefiki sıfatıyla Fransa'yı Mısır'dan çıkaran Rusya geçici olarak işgal ettiği Yedi Ada Cumhuriyeti'nden çekilmemekte ısrar ettiği gibi 1806'da isyan halindeki Sırplara açıktan destek vererek Osmanlı Devleti ile altı yıl sürecek yeni bir savaşa girişti. Bu esnada Napoleon Bonaparte liderliğinde toparlanmaya çalışan Birinci Cumhuriyet Fransa'sı, Balkanlar ve Adriyatik'teki kayıplarını telafi etmek amacıyla Bâbıâli ile askerî-siyasî ilişkilerini pekiştirmek için diplomatik temaslarını arttırdı.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu genel durum Sırplar üzerinden oynanan siyasî manevraları etkisiz kılmaya imkân vermiyordu. Merkezî otorite başkentte bile emniyet ve asayişi sağlamaktan acizdi; keza neredeyse Rumeli'nin tamamı mütegallibe olarak nitelendirilen ayan ve Dağlı Eşkıyası'nın keyfî idaresi altına girmişti.[5] Asli unsurların dahi isyanı, buna karşın devletin zaafı ve dış kaynaklı kışkırtmalar, Sırp milliyetçilerini isyan hususunda hayli cesaretlendirmişti.[6]

Sırbistan'da tesis edilen idarî düzen, merkezin zayıflamasına paralel olarak zaman içinde bozulmaya yüz tutmuştu. Bu durumun sonuçlarından biri olarak; kalelerdeki yamaklar ve dayılar bu süreçte öne çıkarak gayri meşru uygulamalar ve özellikle de haksız vergilerle Sırpları, hatta onlarla birlikte Müslüman halkı canından

3 Hugh Poulton, *Balkanlar*, çev. Yavuz Alagon, İstanbul 1993, s. 23.

4 Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, çev. A. Yaraman Başbuğu, İstanbul 1993, s. 251; A. Hajek, "Sırbistan" *İslâm Ansiklopedisi*, X, s. 556-566.

5 Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Ankara 1983.

6 Karal, *a.g.e.*, c. V, s. 103.

bezdirdiler.[7] Belgrad Paşalığı'na bazen adil ve sadık muktedir vezirlerin tayin edilmesiyle zorba yeniçeri taifesinin kanunsuz hareketleri bir süre engellenebiliyordu. Mesela Hacı Mustafa Paşa, Belgrad Valisi sıfatıyla (1794-1801) reayaya karşı adil ve şefkatli bir idare tarzı sergilemiş, bu tavrından ötürü de Sırplar tarafından "baba" lakabıyla anılır olmuştu.[8] Keyfi idarelerine darbe vurulduğunu gören yeniçeri yamakları, Mustafa Paşa'yı ortadan kaldırmak için isyan etmekte gecikmediler. Asiler nihayet Pazvantoğlu'ndan da destek alarak Mustafa Paşa'yı 1802'de katlettikten sonra Sırbistan'da yeniden terör estirmeye başladılar.[9]

Yeniçerilerin Sırbistan'da tesis ettikleri keyfî idarenin tahammül sınırını aşması üzerine, Sırplar İstanbul'a bir heyet göndererek duruma müdahale edilmesini istediler. Bu duruma öfkelenen yeniçeriler ise intikam amacıyla, belli başlı Sırp knezlerini 4 Şubat 1804'te katledince işin rengi değişti ve "Pırvi Sırpski Ustanak" olarak adlandırılan isyan başlamış oldu.[10]

Sırplar geçmişte eşkıyalık yapan ve daha sonra Avusturya ordusunda hizmet eden Kara Yorgi (Djordje Petroviç) adlı bir tacirin etrafında 14 Şubat 1804'ten itibaren teşkilatlanmaya başladı.[11] Yeniçerilere karşı gerilla taktiği ve küçük birlikler halinde mücadeleye girişen Sırp milisler, devlete sadık reaya ve Müslüman ahaliyi de yanlarına çekebilmek için yoğun bir propaganda kampanyası başlattılar. Propagandanın özünde Kara Yorgi'nin bizzat padişah tarafından zalim yeniçerileri yola getirmekle görevlendirildiği ve Sultan'a karşı bir isyanın söz konusu dahi olamayacağı

7 Mehmet Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, İstanbul 2001, s. 22 vd; Salih Aslantaş, *Osmanlı'da Sırp İsyanları, XIX. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul 2007, s. 52 vd.

8 Aslantaş, *a.g.e*, s. 55-63; Börekçi, *a.g.e*, s. 32-48.

9 Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, c. III, İstanbul 1327, s. 32; Castellan, *a.g.e*, s. 252.

10 *Mufassal*, c. V, s. 2858-59; Karal, *a.g.e.*, c. V, 104. Sırp isyanının genel karakteri için bk. İvo Banac, "Nationalism in Serbia", *Balkans, -A Mirror of the New International Order-* ed. G. Göksu Özdoğan, Kemali Saybaşılı, İstanbul 1995, s. 133-159.

11 Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, ed. E. İhsanoğlu, I, İstanbul 1994, s. 83; Castellan, *a.g.e*, s. 251.

gibi bir takım hususlar yer almaktaydı.[12] Böylece Kara Yorgi tüm Sırplardan ve Müslümanlardan destek alarak, kısa sürede yenicerileri etkisiz hale getirebilecekti. Bu propagandanın etkisiyle, Belgrad kuşatmasında Bosna Valisi Bekir Paşa'dan dahi yardım gördüler.[13]

Başlangıçta meşru müdâfaa olarak görülen bu ayaklanmanın yeniçerilerin etkisiz hale getirilmesiyle son bulacağı umuluyordu. Ancak beklenen olmadı ve Sırp milisler silahlarını bırakmadı. Macaristan'daki Sırp piskoposluğunun yönlendirmesiyle bir takım idarî ve malî şartlar[14] da öne süren Sırplar bağımsız bir devlet kurma emelindeydiler.[15] Öne sürdükleri şartların Bâbıâli tarafından reddedilmesi üzerine Sırp Millet Meclisi "Skupçina"yı toplayan asiler bağımsızlıklarını elde edinceye dek savaşma kararı aldılar.[16]

Sırpların silahlarını teslim etmek için öne sürdükleri şartların 1806'da Bâbıâli tarafından reddedilmesi üzerine, Skupçina'nın başknez seçtiği Kara Yorgi, Belgrad kuşatmasından vazgeçmediği gibi Böğürdelen, Semendire, Öziçe ve Sokol kalelerini de ele geçirmek amacıyla harekete geçti.[17] Buna karşılık Bâbıâli, isyanı bastırmak için Ocak 1806'da İşkodra mutasarrıfı İbrahim Paşa'yı Rumeli seraskeri unvanıyla asilerin üzerine sevk etti.[18] Bosna Valisi Seyyid Mustafa Paşa'nın da desteğiyle, ilk etapta Sırplara karşı birçok bölgede üstünlük sağlandı. Bu başarılarda Vidin Muhafızı Pazvantoğlu Osman Paşa'nın da önemli katkıları oldu.[19]

Pazvantoğlu asiler karşısında zaferler kazanırken İbrahim Paşa ordusunun öncü kolları Mart 1806'da Niş civarına ulaştı,[20] Bosna ordusu da Semendire'ye doğru harekete geçti. Ancak, Bosna Valisi

12 *Mufassal*, c. V, s. 2863.

13 Kâmil Paşa, *a.g.e.*, c. III, s. 32.

14 Karal, *a.g.e.*, c. V, s. 105.

15 Castellan, *a.g.e*, s. 246-247; Börekçi, *a.g.e*, s. 51 vd.

16 Karal, *a.g.e.*, c. V, s. 105.

17 *Mufassal*, c. V, s. 2864.

18 BOA, B. Üze. *HAT*, nr. 5568-A. İbrahim Paşa'nın sefer hazırlıkları için bk. *HAT*, nr. 5401-B.

19 BOA, *HAT*, nr. 5401, 5485; Börekçi, *a.g.e*, s. 72-75.

20 Bu sırada orduyu Niş'e sevk etmek üzere gönderilen Mirahûr-ı sânî Bekir Bey'e İbrahim Paşa'nın zahire hususunda yakınması üzerine (BOA, *HAT*, nr. 5483) Eflak dâhil tüm Rumeli'den kısa sürede zahire temin edilmişti (*C. HR*, nr. 2846).

Seyyid Mustafa Paşa'nın 25 Mart 1806'da vefatı üzerine[21] yerine Hüsrev Mehmed Paşa atandı ve Bosna öncü birliklerinin komutanı Süleyman Paşa yeni valiyi karşılamak için geri dönmek zorunda kaldı.[22]

Daha önce Mısır Valiliği'nden azledilen Hüsrev Mehmed Paşa 3 Haziran 1804'te Diyarbakır Valiliği'ne atanmıştı. Ancak taşraya gitmeyi hiç istemediğinden, öne sürdüğü bir takım mazeretler ve özellikle de efendisi ve hamisi Küçük Hüseyin Paşa'nın hatırasına hürmeten 12 Temmuz 1804'te Resmo Sancağı'na atanmıştı. Kısa süren bu görevin ardından 6 Ocak 1805'te Hanya muhafızlığına atanan Hüsrev Paşa'ya, 5 Haziran 1805'te tekrar Selanik ve Kavala sancakları tevcih edildi.[23] Rumeli tarafında Hüsrev Paşa'ya ilk tevcih edilen eyalet ise Bosna'ydı.[24] 10 Nisan 1806'da tayin haberini alan Hüsrev Paşa, 5 Mayıs 1806'da yeni görev yerine ulaştı, ancak eyalet merkezi Travnik yerine Yenipazar'a gitmeyi uygun gördü.[25]

Bosna'ya ulaşan Hüsrev Paşa'nın eyaletin genel durumu hakkında elde ettiği ilk bilgiler pek de iç açıcı değildi. Selefi Mustafa Paşa döneminde gerekli önlemlerin alınmamasından dolayı eyalet sınırındaki birçok bölge Sırplar tarafından ele geçirilmiş ya da kuşatılmıştı.[26] Abluka yüzünden meydana gelen kıtlık sebebiyle Bosna halkı da perişan haldeydi.[27] Mahallî idareciler ile ahalinin

21 BOA, *HAT*, nr. 5578-D.

22 BOA, *HAT*, nr. 5531-H.

23 BOA, *Tahvil Def.* (Atik Vüzera Def.), nr. 53, s. 113. Hüsrev Paşa'nın Selanik mutasarrıfı sıfatıyla sancaktaki faaliyetleri için bk. *C. DH*, nr. 1620; *C. NF*, nr. 2302; *C. AS*, nr. 37368; *C. ZP*, nr. 3498.

24 BOA, *Tahvil Def* (Atik Vüzera Def.), nr. 53, s. 2.

25 BOA, *HAT*, nr. 5531, Hüsrev Paşa eyalet merkezi Travnik yerine Yenipazar'a gidişini; İbrahim Paşa ordusuna biran önce iltihak etmek, bölgedeki diğer memurlarla görüşme ve bilgi edinme fırsatı elde etmek şeklinde açıklamıştı. Bu konudaki istekliliğini göstermek için "Yenipazar'ın suyunu içmeksizin" derhal harp hazırlıklarına başladığını ifade etmişti (*HAT*, nr. 5464-A).

26 BOA, *HAT*, nr. 5464-C. Saraybosna kadısı ilamında bu hususları ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktadır. Buna mukabil aldığı tedbirlere dair Mustafa Paşa'nın yazısı için bk. *HAT*, nr. 5529.

27 BOA, *HAT*, nr. 5464-A. Hüsrev Paşa bu sıkıntılı durumu aşmak için o esnada cebinden 300 kese harcadığını ifade etmişti. Bosna'nın durumuna dair ayrıca bk. *HAT*, nr. 5418-D, 5464.

Hüsrev Paşa'dan öncelikli talebi şiddetli zahire sıkıntısının giderilmesiydi. Kaleme alınan mahzarda[28] sıralanan bu talepler derhal merkeze intikal ettirildi.[29] Ayrıca eyalette, Sırplara karşı etkin bir müdâfaa ya da taarruz harekâtı için yeterli silah ve mühimmat da mevcut değildi. Bu vahim durumun merkeze aksettirilmesi üzerine, hemen Bosna'ya bir miktar askerî yardım gönderildi.[30]

Hüsrev Paşa hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Rumeli Valisi İbrahim Paşa'yla birlikte Haziran başında Yenipazar'dan hareket etti. 9 Haziran 1806'da birleşen iki ordu otuz binden fazla yekûnuyla 14 Temmuz'da taarruza geçti.[31] Sırplar ise Bosna ordusunu karşılamak üzere, hayli kalabalık bir orduyla Böğürdelen'de Süleyman Paşa'nın karşısına çıktı. 9 Ağustos'ta Mişar mevkiinde meydana gelen savaşta Sırplara hayli zayiat verdirildiyse de tamamen dirençleri kırılamadığından Bosna ordusu geri çekilmek zorunda kaldı.[32]

Asiler, Osmanlı ordusunun bu geri çekilişini fırsat bilerek, yeni bir taarruza hedef olmamak amacıyla Peter İçko başkanlığındaki bir heyeti İstanbul'a gönderdiler. Sırp heyetiyle Bâbıâlî'de yapılan müzakerelerin ardından 18 Ağustos 1806'da bir ön anlaşma imzalandı. Bu anlaşmayla Sırplara mahallî vergileri toplama konusunda tam yetki verildiği gibi Kara Yorgi'nin başknezliği de tasdik edildi.[33]

Bu esnada beklenmedik bir gelişme olarak, Peter İçko henüz yoldayken Rumeli seraskeri İbrahim Paşa 8 Eylül 1806'da, Bosna

28 BOA, *HAT*, nr. 5475-C.

29 BOA, *HAT*, nr. 3284-A, Hüsrev Paşa varır varmaz böyle bir istekte bulunmaktan hicap ettiğini ancak ahali ve askerin taleplerini merkeze aktarmadığı takdirde bir ihtilale sebebiyet verme ihtimalinden ötürü mecburen bunları arz ettiğini dile getirmişti.

30 BOA, *C. AS*, nr. 31761, Bu tür takviyeler aylık periyotlarla tekrarlandı (*C. AS*, nr. 31493, 42971).

31 BOA, *HAT*, nr. 5372, Hüsrev Paşa ordusunu beş kol halinde sevk etmişti. İlerleyen birlikler Sırplardan Böğürdelen Kalesi'ni alarak Müslüman halkı esaretten kurtarmıştı (*HAT*, nr. 5525).

32 BOA, *HAT*, nr. 3284.

33 Börekçi, *a.g.e*, s. 80-82.

Valisi Hüsrev Paşa'ya haber dahi vermeden ordusunu geri çekti.[34] Bu durum domino etkisi yaparak isyanı bastırmak üzere bölgede bulunan tüm diğer askerî birliklerin düzen ve kararlılığını sarstı. Yenipazar, Ürgüp, Kurşunlu ve Böğürdelen'deki birlikler moral bakımından çöktü.[35] İbrahim Paşa'nın bu şekilde geri çekilmesinin temel nedenleri şiddetli zahire sıkıntısı[36] ve maiyetindeki askerin birikmiş ulufelerinin bir türlü ödenememesinden doğan isyan ihtimaliydi.[37]

Rumeli'deki ana ordunun geri çekilmesi üzerine, Bosna Valisi Hüsrev Paşa'ya gönderilen talimatla, Sırpların bu olaydan sonra etrafa sarkmaması için gereken tedbirlerin alınması istendi. Aldığı süratli ve etkin tedbirlerle asilerin önünü kesme başarısını gösteren Bosna Valisi, "Aferin Hüsrev Paşa'ya berhudâr olsun" şeklinde padişah tarafından takdir edildi.[38] Karakol faaliyetlerini başarıyla sürdüren Hüsrev Paşa, kış mevsiminin yaklaşması üzerine, ordusuna eyalet merkezi Travnik'e çekilme emri verdi.[39] Bosna'ya döndükten sonra Sırpların topyekûn hücumu ihtimaline karşı, başta zahire maddesi olmak üzere bir takım yeni müdâfaa tedbirleri aldığından, icraatını bizzat takip eden padişah tarafından yine takdir edildi.[40]

Osmanlı kuvvetlerinin birbiri ardına bu şekilde çekilmesi, Sırpları cesaretlendirdiği gibi, İçko'yla İstanbul'da imzalanan anlaşmayı reddederek Niş'i geri almak ve Rusya ile işbirliği yapmak konusunda daha cesur adımlar atmalarına yol açtı.[41] Rusya,

34 BOA, *HAT*, nr. 5405, Hüsrev Paşa bu hususu şöyle dile getirmişti: *"İbrahim Paşa mahremâne olsun sûy-i naçizâneme imâ buyurmayarak bağteten bu kadar askeriyle avdeti..."*. İbrahim Paşa bu olaydan sonra azledilerek yerine Mora Valisi Osman Paşa atandı (*HAT*, nr. 5586, 6168; Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, c. VIII, Dersaadet 1309, s. 72).

35 BOA, *HAT*, nr. 5475, 5475-A, B, C, 5405.

36 BOA, *HAT*, nr. 6293; Cevdet, *a.g.e.*, c. VIII, s. 72.

37 BOA, *HAT*, nr. 6157.

38 BOA, *HAT*, nr. 5586, Kaymakam Paşa'nın takririnde, Hüsrev Paşa'nın gayretli tavrından ve aldığı önlemlerden sitayişle söz edilmişti.

39 BOA, *HAT*, nr. 5475, 5405.

40 BOA, *HAT*, nr. 5563, Padişah Bosna Valisini: *"Aferin Hüsrev Paşa'ya, tiz akçe ve zahire eriştürülsün"* şeklinde takdir ve teşvik etmişti.

41 BOA, *HAT*, nr. 6157, 6115.

Fransa'nın Mısır'ı işgali üzerine Osmanlı Devleti'yle 1798'de bir ittifak antlaşması imzalamıştı. Antlaşmanın süresi bittiğinde Rusya politik çıkarları gereği yenilenmesi için ısrar edince, iki devlet arasında 24 Eylül 1805'te yeni bir ittifak antlaşması akdedilmişti.[42] Söz konusu antlaşmalara rağmen yayılmacı emellerinden vazgeçmeyen Rusya, Balkanlar'daki Ortodoks tebaayı özellikle de Slav ırkından olan Sırpları müttefikine karşı tahrik etmekten geri kalmıyor, Eflak ve Boğdan'a girmek için de fırsat kolluyordu. Öte yandan İngiltere ve Rusya, Fransa'da kurulan yeni imparatorluk rejiminin Bâbıâli tarafından tanınmasını engellemek için, yoğun bir gayret ve sıkı bir işbirliği içindeydi.[43]

Diğer yandan Fransa'nın Mısır'ı tahliyesinden sonra Rusya Birleşik Yedi Ada Cumhuriyeti'nden çekilmesi gerekirken, oralı dahi olmamıştı. Antlaşmalara aykırı olduğu halde, adalardaki gücünü takviye etmek amacıyla boğazlardan savaş gemileri geçirerek Cattaro Limanı ve Korfu'ya asker sevkiyatını sürdürmüştü.[44] Rus tehdidinin ciddi boyutlara varması Bâbıâli'yi yeni ittifak arayışlarına yöneltti. Bu sırada, güneyden Rusya'ya yeni bir cephe açma fırsatı kollayan Fransa, türlü vaatlerle Bâbıâli'yi Rusya'ya karşı kışkırtmaya başladı. Bâbıâli bu desteğe ve Napolyon tarafından gönderilen Sebastiani'ın telkinlerine uyarak[45] Rus yanlısı Eflak ve Boğdan beylerini azlederek, yerlerine Sutzu ve Kalimaki'yi atadı. Bölgeyi işgal etmek için zaten bahane aramakta olan Rusya ise bu durumu şiddetle protesto etti. Bâbıâli'nin Fransız nüfuzu altına girmesinden endişelenen İngiltere ise Rusya'ya tam destek vereceğini ve talepleri reddedilirse donanmasını Çanakkale Boğazı'na göndereceğini ilan etti. Bu son gelişmelerle üç müttefik yani İngiltere, Rusya ve Osmanlı Devleti savaşın eşiğine gelmiş oluyordu.[46]

---

42 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya (1798-1919)*, Ankara 1970, s.48-49; Antlaşmanın metni için bk. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuki ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları)*, c. I, Ankara 1953, s. 221-232.

43 Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s.102.

44 Tukin, *a.g.e*, s. 109 vd; Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s.68-69.

45 Cevdet Paşa, *a.g.e.*,c. VIII, s. 72-73. Sebastiani'ın İstanbul'a geliş tarihi 17 Ağustos 1806'dır.

46 Uçarol, *a.g.e.*, s. 69.

İngiltere ve Rusya'nın, Memleketeyn konusundaki sert çıkışı karşısında Bâbıâli geri adım atmak zorunda kaldı. Bâbıâli'nin bu sırada Fransa'ya da mutlak manadâ güvendiğini söylemek mümkün değildi. Zira aynı Fransa, kısa süre önce Bâbıâli'nin müttefiki iken ansızın Mısır'ı işgal etmişti.[47] Bu politik şartlar altında geri adım atmak zorunda kalan Bâbıâli, savaşa meydan vermemek için mazul Eflak-Boğdan beylerini görevlerine iade ettiği gibi, Boğazları da yeniden Rus gemilerine açmak zorunda kaldı. Bâbıâli'nin bu son olayda gösterdiği zaaf ve çaresizlik Rusya'nın geleneksel emellerini körüklediğinden, talepleri kabul edilmesine rağmen 16 Ekim 1806'da ansızın Dinyester'i geçerek Eflak ve Boğdan'ı işgale başladı.[48] Bunun üzerine, başkentte yapılan meşveret meclislerinin ardından 22 Aralık 1806'da Rusya'ya resmen savaş ilan edildi.[49]

Rusya'nın Sırp isyanına müdâhil olmasıyla şartlar tamamen Bâbıâli'nin aleyhine dönmüştü. Skupçina Ruslardan her alanda yardım aldığı gibi, Rus subayları Sırp milisleri düzenli bir orduya dönüştürmek için Belgrad'a gönderilmişti.[50] Karadağlıların da isyana destek vermeleriyle, bölge Osmanlı idaresine karşı tamamen ayaklanmış oldu. İsyanın bu şekilde hızla genişlemesi ve Rusya'nın denetiminde daha organize bir karakter kazanması, özellikle Avusturya'yı rahatsız etti ve Rus himayesinde kurulacak bir Sırbistan'ın kabul edilemez olduğunu ilan etmesine yol açtı. Bu son gelişmelerle Sırp isyanı, alışılageldiği üzere Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olmaktan çıkarak, uluslararası bir mesele haline gelmiş oluyordu.[51]

Ruslardan aldıkları destekle moralleri iyice yükselen Sırplar, Belgrad'ı yirmi bine yakın askerle kuşatarak iç kalede bulunan

47 Bu güvensizlik bir hatt-ı hümâyunda: *"Rusya'nın mazarrâtı âcil ve Fransalunun mazarrâtı a'cel olmağla düvel-i müttefikayı elden çıkarmamak hasbe'l-vakt ehvendir"* şeklinde ifade edilmişti (Tukin, *a.g.e*, s. 102-103).

48 Nikola Iorga, *Osmanlı Tarihi*, çev. B.S. Baykal, c. V, Ankara 1948, s. 149-154; Tukin, *a.g.e*, s.111.

49 Uçarol, *a.g.e*, s. 70.

50 Skupçina Rusların ittifak teklifini kabul edince Çar, Teodor Philpoviç'i özel temsilcisi sıfatıyla Sırpların askerî anlamda teşkilatlanmasına yardımcı olmak üzere Belgrat'a göndermişti (*Mufassal*, c. V, s. 2864).

51 Karal, *a.g.e.*, c. V, s. 105.

Koşancalı Halil Ağa'nın kaleden çıkmasını şart koştular.[52] Hüsrev Paşa ise bu sırada Kara Yorgi nezdinde bir takım girişimlerde bulunarak, özellikle Böğürdelen ve Belgrad kalelerindeki Müslüman ahaliye kötü muamele yapılmamasını istemiş ve vakit kazanarak, zahire ve mühimmat yönünden ordusunu takviye etmenin yollarını aramaya koyulmuştu.[53] Buna karşın Kara Yorgi ise Hüsrev Paşa'dan, Süleyman Paşa'nın Böğürdelen'e muhafız olarak atanmasını talep etti.[54]

Sırplar gerçek niyetlerini kamufle etmek için, Koşancalı Halil'in Belgrad Kalesi'nden çıkarılması hususu bir güvenlik sorunu gibi yansıtarak bunu İçko ile Bâbıâli arasında daha önce mutabakata varılan hususları tanımalarının da ön şartı olarak takdim ettiler.[55] Bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden Hüsrev Paşa; Sırpların gerçek niyetinin Belgrad'ı ele geçirmek olduğunu, Koşancalı Halil'in ihracı talebinin bunu kolaylaştırmaya yönelik bir hileden başka bir şey olmadığını, yine de Sırpları teskin etmek amacıyla Bâbıâli'nin bu sorunu istekleri doğrultusunda çözeceğini kendilerine ifade ettiğini merkeze aktardı.[56]

Hurşit ve Hüsrev Paşalar başta olmak üzere bölgedeki Osmanlı idarecilerinin aktardığı bilgilerden gerçek niyetleri anlaşılan Sırplar, Belgrad Kalesi'ni ele geçirmek için yeni bir plan hazırladılar. Bu amaçla Kara Yorgi kale kapılarından birinin muhafızıyla rüşvet mukabilinde anlaşarak, arife gecesi kapıyı açtırıp yirmi bin kadar askerle kalenin varoşlarına sızmayı başardı. Kurban Bayramı namazına giden asker ve ahali çıkışta Sırp askerlerini varoşta

52 BOA, *HAT*, nr. 5519.

53 BOA, *HAT*, nr. 5562-A, B, C, D, F.

54 BOA, *HAT*, nr. 5562-A, B.

55 BOA, *HAT*, nr. 5512, Hurşit Paşa yazısında bu talebi aktardıktan sonra Sırpların nihai amacının Belgrad Kalesi'ni zapt etmek olduğunu ifade etmişti. Bu arada Kara Yorgi yukarı kalenin muhafızı olan Süleyman Paşa'yla temasa geçerek Koşancalı'yı Belgrad Kalesi'nden çıkarmayı başardığı takdirde tamamen dağılacaklarını ve hiçbir sorun kalmayacağını bildirmiş, Süleyman Paşa da buna kanarak o yönde gayret göstermişse de Koşancalı kaleden çıkmamıştı (*Mufassal*, c. V, s. 2864).

56 BOA, *HAT*, nr. 5409.

görünce şaşkına döndü ve 12 Aralık 1806'da yaşanan bu hengâmede hayli Müslüman katledildi.[57]

Sırplar Belgrad Kalesi'nin varoşlarını ele geçirdikten sonra, Koşancalı Halil'in askerleriyle iç kaleden çıkması halinde kimseye kötü muamele yapılmayacağını, bundan başka amaçları olmadığını ilan ettiler.[58] Hüsrev Paşa'ya da müracaat eden Sırplar, söz konusu talepleri karşılandığı takdirde isyana derhal son vereceklerini taahhüt ettiler.[59] Ayrıca Sırp knezleri aynı talebi, daha etkili olacağı düşüncesiyle, emellerine hizmet eden Belgrad Muhassılı Hasan Ağa[60] aracılığıyla Hüsrev Paşa'ya birkaç kez telkin etmeyi de ihmal etmediler.[61] Sırplar ayrıca görünüşte af talep etmek üzere Hasan Ağa'nın iltimasıyla, Belgrad'ın bezirgânbaşı Petre ve birkaç knezden oluşan bir heyeti İstanbul'a gönderdiler.[62] Asıl maksatları ise Koşancalı'nın Belgrad'dan çıkarılması talebini yinelemekti. Bâbıâli'de kabul edilen Sırp heyetine, Belgrad Kalesi'nin tahliyesi meselesinin istedikleri yönde çözümlenmesi için ilgililere gerekli talimatların gönderileceği ifade edildi.[63]

Şiddetli Sırp kuşatması, merkezin tavrı ve kendisine zahire ve asker bakımından yardım gelmesinin imkânsızlığı karşısında Koşancalı Halil Ağa, bir takım teminatlarla 31 Aralık 1806'da beş yüz kadar adamıyla Belgrad Kalesi'nden çıkmayı kabul etti. Bu kararda Sırpların kendisini bahane ederek ahaliyi kılıçtan geçirme ihtimali ve bu tür söylentilerin Müslüman halk arasında yarattığı huzursuzluk da önemli rol oynadı.[64]

---

57 BOA, *HAT*, nr. 5562-C, Pazvantoğlu Osman Paşa yazısında olayın Ramazan Bayramı'nda meydana geldiğini ifade ederek hataya düşmüştü. Zira hadise Kurban Bayramı'nda meydan gelmişti (*HAT*, nr. 5501; Cevdet, *a.g.e.*, c. IX, s. 127; Kâmil Paşa, *a.g.e.*, c. III, s. 33).

58 Kâmil Paşa, *a.g.e.*, c. III, s. 33.

59 BOA, *HAT*, nr. 5484-B.

60 BOA, *HAT*, nr. 5512-F.

61 BOA, *HAT*, nr. 5562-E, 5484-A, Hüsrev Paşa sorunu çözmek için Hasan Ağa ve Hurşit Paşa'yla yakın temasta olduğunu bildirmişti. Ayrıca bk. *HAT*, nr. 5512-F.

62 BOA, *HAT*, nr. 5479. Sırp heyeti Sadaret'ten, emellerine hizmette kusur etmeyen Hasan Ağa'ya vezaretle Belgrad muhafızlığının tevcih edilmesini talep etmişti (*HAT*, nr. 5512-C).

63 BOA, *HAT*, nr. 5541.

64 BOA, *HAT*, nr. 5562-D.

Sırplar teminat vermiş olmalarına rağmen sözlerinde durmayarak Belgrad Kalesi'nde katliam yaptılar. Kendilerine daha önce kale kapılarını açan Arnavut Aziz Bey dahi bu katliamdan kurtulamadı. Sırplar Rusların da yardımıyla Belgrad'dan sonra Özice, Böğürdelen ve Semendire kalelerini de ele geçirdiler. Bu başarıların ardından Kara Yorgi Sırbistan'ın bağımsızlığı kabul edilmedikçe isyana son vermeyeceklerini resmen ilan etti.[65]

Bölgede bu gelişmeler yaşanırken Ruslar Yedi Ada'yı henüz tahliye etmemişlerdi. Rusya'nın Korfu başta olmak üzere bölgenin tüm stratejik geçit ve limanlarındaki takviye çabaları Fransa ile arasında ciddi çekişmelere ve hatta çatışmalara yol açıyordu. Gelişmeler karşısında tarafsızlığını korumaya çalışan Bâbıâli, yeni bir savaşın ortasında kalmaktan endişe etmekteydi. Rusların özellikle Cattaro Limanı'nı işgal etmesi üzerine Napolyon, Dalmaçya'daki birliklerini Dubrovnik Cumhuriyeti üzerine sevk ederek Raguza Kalesi'ni ele geçirdi. İngiliz-Rus ortak güçleri ve onlara iltihak eden Karadağlılar ise Raguza'yı kuşattıysa da General Molitor müttefikleri ve özellikle de Karadağlıların tamamını yok etmeyi başardı. Bu tehlikeli gelişmeler, Bosna Valisi Hüsrev Paşa tarafından son derece dikkatle takip edilerek ayrıntılarıyla merkeze iletilmekteydi. Ancak gelen bilgiler Bâbıâli açısından hiç de iç açıcı değildi, zira Ruslar mevcut ittifak antlaşmalarına rağmen Sırpların ardından Karadağlıları da kendi saflarına katmayı başarmıştı.[66]

Ruslar sadece Bâbıâli'yle değil, Fransızlarla da savaş halindeydi. Hüsrev Paşa ve bölgedeki diğer idareciler, doğal olarak bu savaşta Fransızların yanındaydı. Rusya ve Avusturya'nın desteğiyle[67] Sırp isyanının gelişmesi ve Osmanlı kuvvetlerinin isyanı bastırmakta yetersiz kalması da Bâbıâli'yi Fransa'ya yaklaştırmıştı. Bâbıâli bundan istifadeyle Fransa'dan askerî yardım koparmak ve böylece bölgedeki gücünü takviye etmek için harekete geçme kararı aldı. Bu

65 Cevdet Paşa, *a.g.e.*, c. IX, s. 155.

66 Cevdet Paşa, *a.g.e.*, c. VIII, s. 55-56.

67 BOA, *HAT*, nr. 5470, Hurşit Paşa Avusturya'nın Sırplara zahire ve silah bakımından yardımda bulunduğunu ihbar etmişti. Ancak Osmanlı idarecileri tuz ve zahire gibi şeyleri bedeli mukabilinde satın almak istediklerinde Avusturyalılar ret cevabı vermekteydi (*HAT*, nr. 5484-C; *C. AS*, nr. 3211).

amaçla 8 Nisan 1807'de Fransızlardan yirmi topçu ustası ve mühendis, birkaç deniz subayı ve üç yüz topçu neferi talep edildi. Ancak Fransızlar topçu neferi hariç diğer taleplerin karşılanacağını taahhüt edince, yeni bir hayal kırıklığı yaşandı.[68] Bununla birlikte Bâbıâli'nin çaresizliğinden cesaret alan Napolyon, Osmanlı-Fransız ordularının Bosna'dan geçirilerek Sırp-Rus güçlerine taarruz etmesini teklif etti. Meşveret meclisinde müzakere edilen bu teklif hayli sakıncalı bulunmakla birlikte, Zemun tarafından Fransız askerinin geçmesinde bir mahzur olmadığı yönünde karar alınarak açık kapı bırakıldı. Hassas dengeler nedeniyle alınan bu karar, son derece yumuşak bir üslupla Fransız elçiliğine tebliğ edildi.[69]

Bâbıâli ile Fransa arasındaki müzakere sürecindeki köprü, Bosna Valisi Hüsrev Paşa'ydı ve bölgedeki tüm gelişmeleri bir elçi gibi merkeze aktaran da bizatihi kendisiydi.[70] Öte yandan Fransa, ortak askerî harekât teklifinin Bâbıâli tarafından geçiştirilmesinden yılmayarak, bu defa Dubrovnik'teki karargâhtan Binbaşı Bernard'ı aynı teklifle yeniden Hüsrev Paşa'ya ve Hersek Başbuğu Sunullah Bey'e gönderme kararı aldı.[71] Dubrovnik'teki General Louriston'dan gerekli talimatları alan Bernard, Mart 1807'de Hüsrev Paşa'ya sunduğu teklifte otuz bin kişilik bir orduyla ortak taarruza hazır olduklarını bildirmiş, Hüsrev Paşa ise teklifi merkeze intikal ettireceğini ve gelecek talimat doğrultusunda hareket edeceğini ifade etmişti.[72]

Fransa'yla başlayan bu yakınlaşma süreci ve ortak askerî harekât çabaları, başkentin yeniçeri isyanıyla karışmasıyla bir anda gündemden düştü. İsyan neticesinde 29 Mayıs 1807'de III. Selim'in katledilmesiyle, doğal olarak Osmanlı Devleti kendi içine kapandı ve tüm dikkatler payitahta odaklandı. Bu süreç içinde Hüsrev Paşa ise Bosna'yı tahkim etmeye ve talebine binaen aralıklarla gönderilen askerî mühimmatla maiyetindeki birlikleri takviye etmeye çalıştı.[73]

68 BOA, *HAT*, nr. 6249.
69 BOA, *HAT*, nr. 5426, 5426-A.
70 BOA, *HAT*, nr. 5562.
71 BOA, *HAT*, nr. 5534-B, C, D.
72 BOA, *HAT*, nr. 5534-F, E.
73 BOA, *C. AS*, nr. 1418.

1807 yılı sonuna kadar sürdürdüğü Bosna Valiliği'nde, Hüsrev Paşa, malî meselelerden dolayı zaman zaman bölgedeki idareciler ve hatta ahaliyle bir takım sürtüşmeler yaşadı. Ahalinin, memnuniyetsizliğini merkeze bir mahzarla arz etmesine içerleyen Hüsrev Paşa, Bosna Valiliği'nden istifa etmek istediğini bildirmek suretiyle rest çekti. Bunun üzerine toplanan meşveret meclisinde Hüsrev Paşa'ya "İbrâil Başbuğu" unvanıyla[74] Selanik ve Kavala sancaklarının tevcihi ve yerine de sabık sadrazamlardan İbrahim Hilmi Paşa'nın atanması kararlaştırıldı.[75] Sultan IV. Mustafa'nın da onayıyla, Hüsrev Paşa'ya 20 Ocak 1808'de Bosna Valiliği'nden azledilerek[76] yeni görev yerine gitmesi talimatı gönderildi. Bununla birlikte Bosna Valiliği dönemi uzun süre, özellikle bir takım hesap işlerinden ötürü, gündemde kaldı.[77] Öte yandan Bosna'daki Fransız konsolosu bu konuda ilginç bilgiler verir. Konsolos David raporunda; Hüsrev Paşa'nın Fransızlara gösterdiği yakınlık nedeniyle azledildiğini ve cezalandırılmasının muhtemel olduğunu ileri sürmüştü. David kısa süre sonra gönderdiği ikinci raporda ise endişeye mahal olmadığını, Hüsrev Paşa'nın İstanbul'a kaptan-ı deryalığa atanmak için çağrıldığını ve padişahın kız kardeşlerinden biriyle evlendirileceği yolunda bir takım duyumlar aldığını ifade etmişti.[78]

Hüsrev Paşa'nın Bosna Valiliği'nden azline, beklenmedik şekilde azline Fransa şiddetle itiraz etti. Fransa Dışişleri Bakanı, Osmanlı elçisi Muhib Efendi'yi makamına çağırarak, bu azil kararıyla bölgedeki Müslümanların, özellikle de Bosna halkının Fransa'dan yüz çevirdiğini, memleketlerinin işgali vehmiyle savaşa hazırlık yapmaya başladıklarını ve bölgedeki Osmanlı-Fransız işbirliğinin eskisi gibi ahenkle devam etmesinin ancak onun görevine iadesiyle mümkün olacağını ifade etti. Muhib Efendi ise son derece tecrübeli

74 BOA, Ali Emiri/IV. Mustafa, nr. 501. Hüsrev Paşa'nın İbrail başbuğu olarak faaliyetlerine dair bk. aynı tasnif, nr. 850, 1448, 1577, 1721.

75 BOA, *HAT*, nr. 52965, 53419; Cevdet, *a.g.e.*, c. VIII, s. 258.

76 *Tahvil Def.* (Atik Vüzera Def.) nr. 53, s.2, 113.

77 BOA, Bâb-ı Asâfî Dosyaları Mektûbî Kalemi (*A. MKT*), nr. 1103/55, 1103/70.

78 Edward Dirault, *Napolyon'un Şark Siyaseti, Selim-i Sâlis ve Napolyon*, trc. Köprülüzâde Mehmed Fuad, Dersaadet 1329, s.229. Fransız konsolosun verdiği bilgilerin gerçekçi olmadığını sonraki gelişmelerden anlıyoruz.

bir devlet adamı olan İbrahim Hilmi Paşa'nın da aynı doğrultuda hareket edeceğini söyleyerek Fransız bakana gerekli teminatı verdi ve Hüsrev Paşa'nın azliyle doğan pürüzü yoğun çaba sarf ederek, krize dönüşmeden halletmeyi başardı.[79] Bosna Valiliği'nden azli ve İbrail başbuğluğunun tevcihinden sonra da Hüsrev Paşa'nın Rumeli cephesiyle bağı kopmadı. Şubat 1808'de gönderilen iki fermanla; Rusya ile imzalanan Yergöğü Mütarekesi'nin yürürlükte olduğu, ancak her an savaşın yeniden başlama ihtimalinden dolayı, Selanik ve Serez taraflarından olabildiğince çok Evlâd-ı Fatihân askerinin tertibi ve istendiğinde cepheye sevke hazır hale getirilmesi istendi.[80] Ancak neticede, Fransa'nın çok büyük beklentilerle kuvveden fiile çıkarmak istediği ortak askerî harekât projesi gerçekleşmemiş oldu.

## Kaynakça

**Arşiv Kaynakları**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
Ali Emiri/IV. Mustafa (AE.SMST, IV)
Bâb-ı Asâfî Dosyaları Mektûbî Kalemi (A. MKT)
Beyaz Üzerine Hatt-ı Hümayun (B. Üze. HAT)
Hatt-ı Hümayun (HAT)
Cevdet Tasnifi, Askerî (C. AS)
Cevdet Tasnifi, Dâhiliye (C. DH)
Cevdet Tasnifi, Hâriciye (C. HR)
Cevdet Tasnifi, Nâfia (C. NF)
Cevdet Tasnifi, Zaptiye (C.ZP)
Tahvil Def. (Atik Vüzera Def.)

79 Cevdet Paşa, *a.g.e.*, c. VIII, s. 258. Cevdet Paşa Fransızların bu beklenmedik çıkışını, o esnada Rumeli'nin taksimat planını hazırlayan ve Bosna'nın Avusturya tarafında kalmasını öngören Napolyon'un, bölgede karışıklık çıkarma emeliyle izah eder. Anlaşılan Rumeli'nin taksimatı konusunda Rusya ile anlaşan Napolyon, Hüsrev Paşa'nın azlini bahane ederek Bâbıâli'yle ilişkileri bozmak ve gerilimi tırmandırarak savaş çıkarmak, ardından da taksim planını icra ve Arnavutluk'u işgal etmek amacıyla söz konusu çıkışı yapmıştı.

80 BOA, *C. AS*, nr. 21682; Bir diğer fermanla bu husus teyit edilmişti (*C. AS*, nr. 45007).

**Araştırma ve İnceleme Eserleri**

Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, c. VIII, IX, Dersaadet 1309.

Aslantaş, Salih, *Osmanlı'da Sırp İsyanları, XIX. Yüzyılın Şafağında Balkanlar*, İstanbul 2007.

Banac, İvo, "Nationalism in Serbia", *Balkans, -A Mirror of the New International Order-* ed. G. Göksu Özdoğan, Kemali Saybaşılı, İstanbul 1995, s.133-159.

Börekçi, Mehmet Çetin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, İstanbul 2001.

Diraulț, Edward, *Napolyon'un Şark Siyaseti, Selim-i Sâlis ve Napolyon*, trc. Köprülüzâde Mehmed Fuad, Dersaadet 1329.

Castellan, Georges, *Balkanların Tarihi*, çev. A. Yaraman Başbuğu, İstanbul 1993.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuki ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları)*, c.I, Ankara 1953.

Hajek, A., "Sırbistan" *İslâm Ansiklopedisi*, c. X, s. 556-566.

Iorga, Nikola, *Osmanlı Tarihi*, çev. B.S. Baykal, c. V, Ankara 1948.

Kâmil Paşa, *Tarih-i Siyasi-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, c. III, İstanbul 1327.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara 1988.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya (1798-1919)*, Ankara 1970.

*Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, İstanbul 1962.

Özkaya, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Ankara 1983.

Poulton, Hugh, *Balkanlar*, çev. Yavuz Alagon, İstanbul 1993.

Tukin, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, Ankara 1988.